

ZEMĚ

náš společný domov

metodický materiál

Environmentální témata ve výuce náboženství a v katechези

VAZBA NA OBECNÉ KOMPETENCE

Kompetence k učení:

Žák operuje s obecně užívanými termíny, znaky a symboly, uvádí věci do souvislostí, propojuje do širších celků poznatky z různých vzdělávacích oblastí a na základě toho si vytváří komplexnější pohled na matematické, přírodní, společenské a kulturní jevy.

Kompetence sociální a personální:

Žák na základě ohleduplnosti a úcty při jednání s druhými lidmi přispívá k upevnování dobrých mezilidských vztahů a v případě potřeby poskytne pomoc nebo o ni požádá.

Kompetence občanské:

Žák chápe základní ekologické souvislosti a environmentální problémy, respektuje požadavky na kvalitní životní prostředí, rozhoduje se v zájmu podpory a ochrany zdraví a trvale udržitelného rozvoje společnosti.

VAZBA NA OSNOVY K VÝUCE ŘÍMSKOKATOLICKÉHO NÁBOŽENSTVÍ NA ZÁKLADNÍCH ŠKOLÁCH (2004)

1. ročník – 1..1 Bůh nám dává život; 1.1.4 Moje ruce umí pomáhat;

2. ročník – 2.1 Všechno stvoření nám vypráví o Bohu;
2.1.2 Díváme se kolem sebe, 2.1.3 Bůh vše udělal pro nás

3. ročník – 3.2 Desatero, cesta ke štěstí;
3.2.10 Život a zdraví – páté přikázání;
3.3.17 Můj postoj k Bohu, lidem a sobě

4. ročník – 4.4 Boží království; 4.4.15 Blahoslavenství;
4.4.17 Ježíš vypravuje o Božím království

5. ročník – 5.1 Svět, náš společný dům; 5.1.2 Tady bydlím

Tematický blok lze do výuky náboženství ve smíšených skupinách 1. stupně ZŠ zařadit v období: Den Země (22. 4.), svátek sv. Františka (4. 10.), u tématu Stvoření.

CÍLE

- Žák popíše, jak může jeho jednání ovlivnit lidi v jeho blízkosti a přírodu, která ho obklopuje.
- Žák stručně vysvětlí, co znamená slovo ekologie a uvede příklady ekologického jednání.
- Žák objasní, že výzva k ekologickému jednání souvisí s výzvou ke křesťanskému jednání.
- Žák navrhne opatření, která může udělat na konkrétním místě, kde žije, aby měl jeho skutek lokální, globální a eschatologický rozměr. (Jednej lokálně, mysl globálně s perspektivou Božího království.)

METODICKÉ POSTUPY

- práce s pracovním listem
- situační aktivity
- vyprávění
- tvořivá činnost
- pozorování
- názorné demonstrační metody

ORGANIZACE

Žáci sedí v kruhu na kobereci nebo na židlích.

MYŠLENKY Z ENCYKLIKY, KTERÉ SE STALY VÝCHODISKEM PRO DEFINOVÁNÍ CÍLŮ METODIKY

Křesťan a ekologie

„Někteří křesťané, kteří se horlivě věnují modlitbě, se často pod záminkou realismu a pragmatičnosti vysmívají starostem o životní prostředí. Jiní jsou pasivní, nedovedou se rozhodnout ke změně svých zvyklostí a stávají se nedůslednými. Chybí jim tedy ekologická konverze, která znamená, že se ve vztazích k okolnímu světu projevují všechny důsledky setkání s Ježíšem.“ (LS 217)

Ekologická konverze rovněž vyžaduje, abychom uznali své chyby, hříchy, neřesti nebo opomenutí, ze srdce jich litovali a vnitřně se změnili (srov. LS 218)

„Povolání střežit Boží dílo je podstatnou součástí tčnostného života. Nepředstavuje něco volitelného ani druhotného ani nějaký druhotný aspekt křesťanského života.“ (LS 217)

„V každém případě je zapotřebí apelovat na věřící, aby žili v souladu se svou vírou a neprotiřekli jí svými skutky. Je potřeba naléhat na to, aby se věřící znovu otevírali Boží milosti a čerpali z hlubin svého přesvědčení o lásce, spravedlnosti a míru. Jestliže nás špatné chápání našich principů vedlo k tomu, že jsme někdy omlouvali zneužívání přírody nebo despoticickou vládu lidské bytosti nad stvořením, nebo nás dovedlo k válkám, nespravedlnosti a násilí, musíme jako věřící uznat, že jsme tímto způsobem byli nevěrní pokladu moudrosti, který bychom měli střežit.“ (LS 200)

„Závažnost ekologické krize od nás vyžaduje, abychom mysleli na společné dobro a kráčeli po cestě dialogu, k němuž je potřeba trpělivost, askeze a velkorysost.“ (LS 201)

„Věřící nekontempluje svět zvenčí, ale zevnitř, přičemž uznává pouta, jimiž nás Otec sjednotil se všemi bytostmi.“ (LS 220)

Země je společným domovem všech živých tvorů

„Naléhavá výzva k ochraně našeho společného domova zahrnuje sjednotit celou lidskou rodinu v hledání udržitelného a integrálního rozvoje.“ (LS 13)

„Stvořitel nás neopouští, nikdy ve svém plánu lásky nečiní krok zpět, nelituje, že nás stvořil. Lidstvo má ještě schopnost spolupracovat při vytváření svého společného domova.“ (LS 13)

Papež František zosobňuje planetu Zemi a po vzoru sv. Františka z Assisi ji nazývá sestrou. „Tato sestra protestuje proti zlu, které jí působíme svým nezodpovědným užíváním a zneužíváním dober, která do ní vložil Bůh. Násilí, které tkví v lidském srdci zraněném hříchem, se projevuje i v příznacích nemocí, které nacházíme v půdě, vodě, ovzduší i u živočichů.“ (LS 2)

„Je-li srdce opravdu otevřené všeobecnému společenství, nic a nikdo není z tohoto bratrství vylučován. Je také pravdou, že lhostejnost a krutost k ostatním tvorům tohoto světa se nakonec určitým způsobem vždy přenesou na chování k lidským bytostem. Srdce je jedno jediné a tatáž ubohost, která vede ke špatnému zacházení se zvířetem, se zanedlouho projeví i ve vztahu k jiným osobám.“ (LS 92)

„Když v evangeliu čteme, že Ježíš mluví o ptáčích a říká, že 'ani jediný z nich není u Boha zapomenut' (Lk 12,6), budeme schopni nakládat s nimi špatně a ubližovat jim?“ (LS 221)

„Všechno je ve vztahu a my všichni lidé jsme sjednoceni jako bratři a sestry na podivuhodné pouti, spojení láskou, kterou chová Bůh ke každému svému tvorovi a která něžným citem pojí také nás k bratru slunci, sestře luně, sestře řece a matce Zemi.“ (LS 92)

„Životní prostředí je kolektivní dobro, jmění celého lidstva a odpovědnost všech. Kdo vlastní nějakou jeho část, je tomu tak pouze proto, aby ji spravoval ku prospěchu všech.“ (LS 95)

Planeta Země v Božích očích

„Bůh Otec nás povolává k tomu, abychom byli jeho nástroji, aby mohla být naše planeta tím, o čem on snil, když ji stvořil, a aby odpovídala jeho plánu o pokoji, kráse a plnosti.“ (LS 53)

Ekologický problém a sociální přístup

„Opravdový ekologický přístup je stále více přístupem sociálním, který musí v diskuzích o životním prostředí brát v úvahu spravedlnost, aby se dopřálo jak křiku země, tak křiku chudých.“ (LS 49)
„Environmentální a sociální devastace ve skutečnosti postihuje zejména ty nejslabší na této planetě.“ (LS 48)

„Neexistují dvě oddělené krize, tedy krize životního prostředí a krize sociální, nýbrž jedna a komplexní sociálně-environmentální krize. Směry řešení vyžadují integrální koncepci potírání chudoby, navrácení důstojnosti vyloučeným lidem a zároveň péči o přírodu.“ (LS 139)

Snahy a motivace pečovat o Zemi

„Je velmi ušlechtilé osvojovat si úkol ochrany stvoření v drobných každodenních úkonech a je úžasné, když je výchova dovede tak motivovat, že se stanou životním stylem.“ (LS 211)

„Výchova k environmentální zodpovědnosti může vést k mnohým postojům, které mají přímý a důležitý dopad na ochranu životního prostředí – jako například omezování použití plastových či papírových materiálů, omezení spotřeby vody, třídění odpadu, vaření pouze takového množství pokrmu, které se stačí spotřebovat, ochrana jiných živých tvorů, využívání veřejné dopravy nebo sdílení stejného vozidla s vícero cestujícími, sázení stromů, zhášení zbytečného osvětlení a tak dále.“ (LS 211)

„Když ze svého hlubokého přesvědčení radši opětovně použijeme nějakou věc místo toho, abychom se jí rychle zbavili, může to být skutek lásky, který vyjadřuje naši důstojnost. Nesmíme si myslet, že tyto snahy svět nezmění. Takové skutky šíří ve společnosti dobro, které vždy ponese ovoce nezávisle na tom, co jsme schopni vidět, protože vzbuzují v lůně této země dobrotu, která má vždy tendenci šířit se – někdy i neviditelně.“ (LS 211, LS 212)

„Nejde o to, abychom mluvili o idejích, ale především o motivacích, které vycházejí ze spirituality a jsou s to podněcovat láskyplnou péči o svět. Není totiž možné nasazovat se za velké věci pouze na základě pouček bez mystiky, která by je oživovala.“ (LS 216)

Přírodní a kulturní dědictví

„Kromě přírodního dědictví existuje též historické, umělecké a kulturní dědictví, které je rovněž ohroženo. Je součástí společné místní identity a základem pro vytváření města, kde se dá skutečně bydlet.“ (LS 143)

„Je třeba integrovat dějiny, kulturu a architekturu určitého místa a uchovat jeho původní identitu.“ (LS 143)

„Ekologie proto vyžaduje také péči o kulturní bohatství lidstva v jeho nejširším smyslu.“ (LS 143)

„Prostředí, ve kterém žijeme, ovlivňuje náš pohled na život, naše citění i jednání. Ve svém pokoji, ve svém domě, na svém pracovišti a ve své čtvrti využíváme životní prostředí, abychom vyjádřili svou identitu. Snažíme se přizpůsobit prostředí, a je-li neuspořádané, chaotické nebo vizuálně či akusticky znečištěné, pak přemíra podnětů omezuje naše snahy o rozvoj integrující a šťastné identity.“ (LS 147)

Armáda spásy

Organizace, která nabízí pomoc lidem, kteří se z různých příčin ocitli bez domova, v extrémní sociální situaci a nejsou schopni tuto situaci sami bez cizí pomoci řešit.

Pomoc lidem bez domova probíhá v několika vzájemně navazujících úrovních (službách), které začínají „na ulici“ a v ideálním případě končí přechodem do samostatného bydlení:

Na úrovni terénní práce nabízejí terénní pracovníci pomoc při řešení složitých situací lidem, kteří žijí přímo na ulici nebo v provizorních bydlecích.

Nízkoprahové denní centrum je další úrovní pomoci, které nabízí všem potřebným poradenství, nabídku základní stravy, hygieny a ošacení. Lidé v nepříznivé situaci zde mohou pobývat během dne, mohou řešit své problémy anebo jen sbírat síly.

Noclehárna nabízí přespání se základním hygienickým servisem, skromným stravováním a možnou výměnou prádla.

Azylový dům poskytuje komplex služeb, kde je například prostor pro přípravu jídla, možnost ubytování, pomoc při jednání na úřadech apod. Speciální aktivizační programy jsou pro uživatele azylových domů povinné a pomáhají nejen v oblasti hledání zaměstnání, ale i v rozvoji pracovních dovedností.

Sociální byty nabízejí samostatnější bydlení v rámci azylových domů nebo bydlení v bytech, kde Armáda spásy uzavírá s potřebnými a předem vytipovanými osobami podnájemní smlouvu.

Sociální rehabilitace podporuje dosažení samostatnosti, nezávislosti a soběstačnosti osob, a to pomocí rozvoje a nácviků dovedností, potřebných pro běžný a samostatný život ve společnosti.¹

Bezdomovectví

Jako bezdomovec je označována osoba, která nemá vlastní domov, či si jej nenajímá, nebo nežije v takovém obydlí u osoby důvěrně blízké, či tento domov nemůže, nebo nechce užívat nebo ho užívá protiprávně. Bezdomovectví pak označuje takový způsob života. Bezdomovectví je nejvíce patrné v chudších a odlehlejších částech velkoměst a většinou je spolu s dalšími negativními faktory doprovázeno sociální izolovaností a psychickým strádáním. Mezi objektivní nebo strukturální příčiny bezdomovectví řadíme nezaměstnanost, nezaměstnatelnost, nekonkurenceschopnost na trhu práce nebo absenci finančně dostupného bydlení. Subjektivními, vnitřními příčinami mohou být domácí násilí, psychiatrická diagnóza (často alkoholismus, toxikomanie, maniodepresivita, schizofrenie), nebo porucha chování (emoční labilita). Často jsou tyto dvě skupiny příčin propojené a v důsledku bezdomovectví se k nim přidávají další příčiny, které bezdomovcům brání se vrátit k obyčejnému životu.²

Co má společného ekologie s ekonomikou?

Slovo ekonomie a ekologie mají společné slovo „oikos“ – domov, hospodářství. Ekologii tedy můžeme nazvat také naukou o hospodářství přírody, ekonomikou naukou o hospodářství lidské společnosti. „Impulzem k přemýšlení může být to, že „hospodářství přírody“ bude fungovat i bez „hospodářství lidské společnosti“, ale naopak to rozhodně neplatí.

Ekologie

Ekologie je věda, která se zabývá studiem vztahů mezi organismy a prostředím. Termín ekologie (z řeckého „oikos“ a „logos“ = věda, nauka o domově) poprvé použil v roce 1869 Ernst Haeckel.³ Jedná se o interdisciplinární obor, který využívá poznatků mnoha vědních disciplín.⁴

Ekologii můžeme nazvat také naukou o souvislostech v přírodě.⁵

Ekologická výchova

Ekologickou výchovou je výchova, která u člověka utváří odpovědný vztah k životnímu prostředí, rozvíjí ekologicky šetrný styl a jednání. Je to proces cílevědomého osvojování a rozvíjení ekologického poznání, citlivosti a odpovědnosti, jež se promítají v chování a jednání jedince. Ekologická výchova směřuje k ekologické kultuře osobnosti jako určitému souhrnu poznatků, přesvědčení a hodnot, umožňujících člověku chovat se a jednat v souladu s požadavky šetrného vztahu k přírodě a životnímu prostředí.⁶

Ve výchově vztahu člověka k přírodě můžeme vymezit následující etapy:

1. Výchova k vztahu přírody („nature education“) zaměřující se na vztah k živé přírodě, rostlinám, živočichům, jejich poznání a význam pro člověka.
2. Výchova k ochraně přírody („conservation education“) zdůrazňující ochranu živé přírody před člověkem a zachování neporušené přírody, této etapě dominuje heslo „Poznej a chraň“.

¹ Lidé bez domova [online] [cit. 15.08.2022]. Dostupné z: <https://armadaspasy.cz/pomahame-vam/socialni-sluzby/lide-bez-domova/>

² Bezdomovci - Definice bezdomovectví. In: [cit. 15.08.2022]. Dostupné z: <https://bezdomovci.estranky.cz/clanky/definice-bezdomovectvi.html>

³ Základy ekologie a problematiky životního prostředí pro pedagogy / Základy ekologie / Úvod do základů ekologie – Enviwiki. In: [cit. 15.08.2022]. Dostupné z: https://www.enviwiki.cz/wiki/Z%C3%A1klady_ekologie_a_problematiky_%C5%BEivotn%C3%ADho_prost%C5%99ed%C3%AD_pro_pedagogy/Z%C3%A1klady_ekologie/%C3%A9Avod_do_z%C3%A1klad%C5%AF_ekologie

⁴ Ekologie. In: Wikipedie [online]. 2022 [cit. 09.08.2022]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Ekologie&oldid=21366015>

⁵ MÁCHAL, Aleš a Galina SLÁMOVÁ. Malý ekologický a environmentální slovníček. 5. vyd. Rezekvítek, 2008. ISBN 978-80-86626-08-6, s. 18

⁶ HORKÁ, Hana. Teorie a metodika ekologické výchovy. Brno: Paido, 1996. ISBN 80-85931-33-8., s. 9

3. Výchova k čistému prostředí („pollution education“) zabývající se znečištěním prostředí a nepříznivými dopady průmyslové činnosti na živou přírodu.

4. Výchova k péči o životní prostředí („environmental education“), tj. výchova k ochraně životního prostředí, k tvorbě takových podmínek života lidí, které neohrožují přírodu, rostliny a zvířata a nedevastují surovinové zdroje.

5. Výchova pro dlouhodobě udržitelný rozvoj („education for sustainable development“).⁷

Toto poslední pojetí signalizuje propojenost ekologické výchovy s globální výchovou vedoucí k pochopení sociálních, ekonomických, kulturních a dalších zákonitostí vývoje společnosti, zejména pak vedoucí k solidaritě a respektování lidské důstojnosti, kulturní odlišnosti a práva na svobodu a mír.

Encyklika

Papežský list adresovaný původně biskupům, dnes zpravidla i kněžím a všem věřícím na celém světě. Slovo encyklika pochází z latinského „encyclia“, což znamená obecný nebo obíhající. Obsah encykliky vychází z vnímání priorit daného papeže ve vztahu ke světu.⁸

Encyklika *Laudato si'* (v překladu do češtiny *Tobě bud' chvála*)

Encyklika má podtitul „O péči o společný domov“. Papež v ní kritizuje konzumismus, nezodpovědný rozvoj a vyzývá k „rychlé a jednotné globální akci“ a k boji proti zhoršování životního prostředí.⁹

Poukazuje na to, že je důležité začít tuto krizi řešit v duchu integrální ekologie, která počítá nejen s problémy ekologickými, ale i sociálními, protože se často stávají příčinou zhoršeného stavu životního prostředí. Vyzývá představitele států, křesťany, katolíky i všechny lidi dobré vůle, aby vedli dialog a hledali řešení globálních problémů. Encyklika byla vydána dne 24. května 2015 a oficiálně publikována na tiskové konferenci 18. června 2015. Je prvním samostatným dílem papeže Františka.

Environmentalistika

Nauka využívající poznatky vědního oboru ekologie. Zabývá se vztahem člověka k přírodě a k životnímu prostředí, jakož i péčí o životní prostředí.¹⁰

Environmentální

Vztahující se k životnímu prostředí (z angl. „environment“ = prostředí, životní prostředí).¹¹

Svatý František

Narodil se v roce 1182 v Assisi v Umbrii ve střední Itálii a při křtu dostal jméno Jan. Jeho otec Petr Bernardone pocházel z Florencie a byl bohatým obchodníkem s látkami. Matka se jmenovala Dominika. Vzhledem k tomu, že otec obchodoval s Francií, naučily se francouzsky i jeho děti a malý Jan začal být příbuznými nazýván Francouzem a Franciskem (z toho Francesco – František). František měl veselou a dobrosrdečnou povahu. V době dospívání se zapletl do sporu mezi měšťany z Assisi a Perugia, rok byl v zajetí, prodělal závažnější onemocnění a připojil se k válečné výpravě do Apulska. U města Spoleta byl ale ve snu konfrontován otázkou: „Proč opouštíš Boha, bohatého Pána a chceš sloužit pouze jeho chudému služebníku?“ František z armády vystoupil a jako životní program zvolil radikální chudobu.

Stal se zakladatelem františkánského řádu. Se sv. Františkem je spojována také tradice stavění jeslíček o Vánocích. Svátý František složil známý chvalozpěv, který nese název Chvalozpěv stvoření, ve kterém chválí Boha Tvůrce za všechny živly, zvířata, rostliny, život i smrt a nazývá je bratry nebo sestrami. František měl jedinečný sourozenecký vztah k přírodě a ke všem tvorům. Jeho hlavní životní prioritou a hodnotou byla Láska.

Svatý František zemřel v Assisi 3. října v roce 1226 ve věku 44 let.¹²

Využívání zdrojů planety Země

Keneth Boulding byl ekonomem z poloviny 60. let 20. století a rozlišil dva přístupy využívání zdrojů Země člověkem jako „kovbojská ekonomika“ a „ekonomika kosmické lodí“.

Pokud žilo na planetě Zemi lidí málo, mohli se chovat jako kovbojové na „nekonečných“ pláních severoamerických prérí – zdrojů k přežití bylo dostatek a odpady neomezovaly životy druhých lidí.

Když je nyní však na planetě Zemi skoro 8 miliard lidí a lidské aktivity jsou s minulostí nesrovnatelné, musí se společnost chovat jako posádka na kosmické lodi, kde je prostor i jeho absorpční kapacita velmi omezena a vše musí být citlivě vyladěno.

⁷ HORKÁ, Hana. Ekologická dimenze výchovy a vzdělávání ve škole 21. století. Brno: Katedra pedagogiky Pedagogické fakulty MU, 2005. ISBN 80-210-3750-4.

⁸ Encyklika. In: Wikipedie [online]. 2022 [cit. 15.08.2022]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Encyklika&oldid=21295160>

⁹ Laudato si'. In: Wikipedie [online]. 2022 [cit. 15.08.2022].

Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Laudato_si%27&oldid=20920946

¹⁰ MÁCHAL, Aleš a Galina SLÁMOVÁ. Malý ekologický a environmentální slovníček. 5. vyd. vyd. Rezekvítek, 2008. ISBN 978-80-86626-08-6, s. 21

¹¹ MÁCHAL, Aleš a Galina SLÁMOVÁ. Malý ekologický a environmentální slovníček. 5. vyd. vyd. Rezekvítek, 2008. ISBN 978-80-86626-08-6, s. 21

¹² sv. František z Assisi. ŽIVOTOPISY SVATÝCH [online]. Copyright © Životopisy zpracoval Jan Chlumský [cit. 20.01.2022].

Dostupné z: <http://catholica.cz/index.php?id=4750>